

УДК: 811.111'373(045)

ШЛЯХИ ПОПОВНЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Ткачик О.В., Роговська Н.В.

м. Київ, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» імені Ігоря Сікорського

tkachikhelen999@gmail.com, natarogovskaya@yandex.ru

У статті розглянута тема динамічності лексичного складу англійської мови. З метою дослідження цієї теми розкриті наступні питання: лексичний склад мови та його зміна в останні десятиліття, особливості збагачення лексичного складу англійської мови. Також розглянуті шляхи поповнення лексичного складу англійської мови, а саме: словотвір як основне джерело поповнення словника сучасної англійської мови, запозичення як засіб збагачення словникового запасу та семантичний розвиток лексичного значення слів сучасної англійської мови.

Ключові слова: лексичний склад; словотвір; запозичення; семантичний розвиток.

Вступ. Мова, як і суспільство, постійно розвивається. Найважливішою рисою мови є рухливість, оскільки зростання людських потреб та нагромадження досвіду призводить до накопичення інформації про навколишній світ, поглиблення наукового і художнього пізнання дійсності. Це неминухо виражається в мові і відображається у спілкуванні. Розвиток мови характеризується постійним удосконаленням і збагаченням функціональних можливостей, що досить інтенсивно реалізується на лексичному рівні. Лексичне багатство мови свідчить про рівень розвитку суспільства. Лексичний склад мови не залишається в одному стійкому вигляді і постійно змінюється. Необхідно наголосити на тому, що зміни саме в лексичному складі є більш швидкими, ніж у інших системах мови. Саме тому лінгвістичні та соціолінгвістичні питання, пов'язані з розвитком, збагаченням словникового складу, завжди були в центрі уваги мовознавців.

Мета статті – визначити шляхи поповнення лексичного складу сучасної англійської мови. Динамічність системи мови потребує постійного дослідження, як на синхронному зрізі, так і в діахронії. В останні десятиліття зміні лексичного складу мов приділяється доволі багато уваги як вітчизняними, так і закордонними дослідниками. Підвищена зацікавленість до інновацій обґрунтовується тим, що останнім часом в англійській мові з'явився великий прошарок нових слів та словосполучень, утворених під впливом різноманітних лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників.

Види змін лексичного складу мови. Зміни в будь-якій мові можуть виражатися, по-перше, у тому, що певні лексичні одиниці виходять із вжитку або стають маловживаними; по-друге, у мові з'являються нові одиниці, які або замінують ті, що вийшли із вжитку, або починають функціонувати поряд із ними протягом певного часу; по-третє, уже існуючі в мові одиниці можуть набувати нових значень; по-четверте, існуючі в мові одиниці можуть змінювати свою форму.

Новими одиницями зазвичай вважають слова, а також їх окремі значення, вислови, які з'явилися в мові на даному етапі її розвитку, і новизна яких усвідомлюється мовцями (загальнономовні неологізми) або були вжиті тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (стилістичні, або індивідуально-авторські неологізми). В останньому випадку мова може йти про okazіоналізми.

Зацний Ю.А. пише, що неологізми можуть бути розділені на: лексичні (нові слова); фразеологічні (нові стійкі словосполучення); семантичні (нові лексико-семантичні варіанти слів або нові варіанти стійких словосполучень) [3, с.143]. На думку багатьох вчених кількість інновацій на лексичному рівні не піддається точним підрахункам, оскільки неологізми виникають не в мові взагалі як у системі соціально-закріплених знаків, здатних об'єктивно існувати, а реалізації цієї системи – у мовленні конкретних носіїв. До того ж не всі вони закріплюються в мові. Саме тому у світлі дихотомії «мова – мовлення» виникають проблеми, пов'язані з «оказіональністю» – «узуальністю» новотворів. «Оказіональні» одиниці іноді протиставляють неологізмам, стверджуючи, що вони створені лише для конкретного випадку. Погодитись з такою думкою можна лише частково. Адже, дійсно, деякі нові одиниці утворюються авторами тільки для конкретного контексту поза межами якого вони втрачають право на існування. Але при цьому необхідно зазначити, що більшість неологізмів, зафіксованих словниками спочатку виникли як okazіоналізми. Завдяки своїй популярності, розповсюдженості, загальнономовності вони перейшли до розряду неологізмів [3, с.195].

Особливості збагачення лексичного рівня англійської мови. Поповнення словникового складу англійської мови є наслідком двох головних процесів: «процесів зростання» (processes of growth), завдяки яким в мову входять нові слова та «процесів змін» (processes of change), завдяки яким існуючі одиниці набувають змін значення. Інакше кажучи збагачення лексичного рівня відбувається двома шляхами:

кількісним та якісним поповненням. В свою чергу кількісне поповнення відбувається шляхом внутрішніх та зовнішніх процесів. Під внутрішнім процесом розуміють поповнення словникового складу за рахунок його власного потенціалу. Це продуктивний спосіб поповнення – словотвір. Зовнішнім процесом поповнення називають запозичення. Під якісним поповненням розуміють зміну семантичної структури слова. До таких змін належать: генералізація (розширення значення); спеціалізація (звуження значення); метафора та метонімія (перенос значення); деградація та елевація (погіршення та покращення значення) [4, с.56].

Як вже було зазначено, одним з основних джерел збагачення англійської мови є лексичні запозичення з інших мов. Запозичення є результатом взаємодії різних народів на економічному, політичному, науковому та культурному рівнях. Переважною більшістю запозичень є слова на позначення нових понять, предметів або явищ (неологізми). Запозичені слова також можуть бути вторинними найменування відомих предметів або явищ. Це відбувається, коли запозичення використовуються для дещо іншої характеристики предмета, якщо воно є загальноприйнятим інтернаціональним терміном або якщо іншомовне слово вводять у мову насильницьким шляхом (наприклад під час військової окупації). Багатозначні слова, зазвичай, запозичують в якомусь одному їх значенні, при цьому об'єм значення слова дещо скорочується [2, с.124].

Словотвір як основне джерело поповнення словника сучасної англійської мови. Словотворення як явище поліфункціональне виконує декілька функцій, що знаходяться між собою у відношеннях ієрархічної залежності: утворення похідних, формування лексичного складу мови, утворення зв'язку між частинами мови і класифікаційно-пізнавальної діяльності людини. Словотвір вивчає деривацію, тобто утворення нових слів з певним лексичним й семантичним значенням за допомогою продуктивних способів творення: афіксація (префіксація та суфіксація), конверсія, скорочення, словоскладання, телескопія тощо.

Афіксація. Афіксація є одним із найпоширеніших способів словотвору на даному етапі розвитку англійської мови. Отже, стосовно суфіксів, вони як дериваційні елементи виконують функцію афіксальної морфеми, що знаходиться між коренем та закінченням і входить до складу основи. Не вживаючись незалежно, суфікс, проте, має семантичне навантаження, яке впливає на новотвір. Це спонукало науковців до численних класифікацій суфіксів стосовно їхнього походження, утворюваних за їх допомогою частин мови, продуктивності або непродуктивності, частоти вживання, загальних значень і, навіть, емоційного забарвлення.

Суфіксація як спосіб словотвору є значно глобальнішим, ніж префіксація. Пропорційна частина власномовних суфіксів також є більшою, ніж серед префіксів. Це означає, що активне запозичення латинських, грецьких та французьких суфіксів не витіснило словотворчі елементи власної мови, продуктивність яких може час від часу поновлюватися: *boredom, freedom, kingdom*, але *stardom* – від іменника *star* «кінозірка». Спостерігається і зворотний процес: наприклад, власне англійські слова *twofold, threefold* витісняються словами, утвореними за допомогою романського суфікса *-(b)le – double, treble* [5].

Префіксація є також одним із продуктивних способів словотвору, за допомогою якого змінюється лексичне значення слова. Модифікуючи лексичне значення слова, префікс рідко змінює граматичну характеристику слова в цілому, тому і просто слово, і його префікс-дериватив у більшості випадків належить до однієї частини мови, наприклад: *abuse – disabuse, approve – disapprove, believe – disbelieve, apply – misapply*.

Конверсія як засіб збагачення словникового складу англійської мови. Конверсія є одним з найпоширеніших способів творення неологізмів у сучасній англійській мові. При цьому способі словотвору нове слово утворюється без кількісних змін основної форми слова та без залучення будь-яких лінійних словотворчих елементів, ще цей процес називають кореневим або безсуфіксальним. Корінь, основа та граматична форма слова співпадають за звучанням та написанням, і лише зовнішні показники, такі як артикль, допомагають визначити значення та функцію слова в реченні. Наприклад: *a text – текст, to text – писати та надсилати текстові повідомлення; a friend – друг, to friend – додавати людину до списку знайомих на сторінці в соціальній інтернет мережі* [6]. Одним з найбільш продуктивних різновидів конверсії вважають субстантивацію – перетворення прикметників в іменники. При субстантивації відбувається перетворення синтаксичної одиниці в лексичну внаслідок вилучення одного з компонентів фрази. Наприклад прикметник *mom-and-pop* в значенні «дрібний, маленький» (про бізнес), який є частиною словосполучення *mom-and-pop operations*, почав функціонувати як іменник, увібравши в себе семантику всієї фрази [1, с.86].

Словоскладання. Словоскладання є одним з найпродуктивніших способів утворення неологізмів. При утворенні складного слова лексичні значення обох компонентів зливаються та утворюють нову семантичну одиницю з новим значенням, яке домінує над індивідуальними значеннями основ і характеризується додатковим семантичним компонентом, якого немає в жодній з основ [9, с.96]. Слово може утворюватися шляхом складання двох або більше слів. При цьому поєднуються незалежні, діючі основи, наприклад: *skid-lid – захисний шолом водія, aircraft – літак, medicare – медична служба*.

Скорочення. Ще одним типом словотворення сучасної англійської мови є скорочення. Скорочення – це частина слова, що вживається після втрати його окремих елементів. Пропущення якоїсь певної частини слова походить від явища узагальнення і відноситься до факторів мовної економії. Давність скорочення як мовного явища простежується від перших алфавітів (як, наприклад, піктографічне письмо), різних позначень узагальнюючого типу (скорочення у вигляді арабських та римських цифр), титулів у слов'янських мовах, де титули замінювали літеру чи склад. Скорочення – це, у першу чергу, узагальнення. Для повної форми слова чи словосполучення, які мають скорочений вигляд, обов'язковими були висока частотність та популярність вживання, або й складність структури тощо. Наприклад, *doc* – *doctor*, *prof* – *professor*, *sis* – *sister*, *mike* – *microphone*. Більшість скорочень, які ми вживаємо, утворені від певних аналогій, добре знайомих мовцям. Скорочення в усному мовленні (*clipping*) – це усичення або пропущення частини морфемного складу слова.

Телескопія. Одним із способів утворення англійських неологізмів є телескопія. Під телескопією розуміємо процес, при якому нове слово виникає зі злиття повної основи одного слова зі скороченою основою іншого або ж зі злиття скорочених основ двох слів. Значення такого нового слова в більшості випадків містить сумарне значення обох своїх складників. Іноді це сумарне значення складається із суми повного лексичного значення першого чи другого складника і граматичного значення іншого. Однак ті випадки не дуже поширені, а тому не викликають особливого зацікавлення [5].

Активну роль телескопії на сучасному етапі поповнення розмовного шару лексики можна пояснити тим, що це дуже економний спосіб відбиття комплексних предметів, явищ, понять у досить короткому слові: *agflation* (*agriculture* + *inflation*), *carcoon* (зрощення слів *car* + *cocoon*), *chugger* (*charity* + *mugger*), *listicle* (*list*+*article*), *tomacco* (*tomato* + *tobacco*), *beautifect* (*beautiful* + *perfect*), *computicate* (*computer* + *communicate*).

Запозичення як засіб збагачення словникового запасу англійської мови. Запозичення в різних мовах по-різному впливають на збагачення словникового запасу. В певних мовах вони не мали такого впливу, який міг би істотно відобразитися на словниковому запасі мови. В інших мовах у різні історичні епохи вони мали такий істотний вплив, що навіть службові слова як, наприклад, займенники, прийменники, запозичені з інших мов, витісняли корінні службові слова. Оскільки процес запозичення є властивим для кожної мови і особливо значущим для лексичного складу англійської мови, ця тема завжди розглядалася як важлива і актуальна. Вона має достатньо матеріалу і для розгляду і для дослідження. Термін «запозичення» означає процес надходження і засвоєння слів внаслідок різних соціальних причин – війни, торгівлі, подорожей, технічного співробітництва, культурних зв'язків, включаючи літературу, філософію, релігію, освіту, мистецтво, тощо. Запозичуються, як правило, окремі слова; рідше це можуть бути словосполучення (у тому числі сталі) чи навіть граматичні структури та словотворчі афікси.

Семантичний розвиток лексичного складу сучасної англійської мови. Виділяють наступні типи семантичних змін у сучасній англійській мові: розширення значення (генералізація), звуження значення (спеціалізація), перенос найменування: метафора й метонімія, деградація (погіршення) та елевація (поліпшення) значення [8, с.43].

Генералізація значення як тип семантичної зміни. Генералізація значення, тобто розширення або узагальнення – зміна значення, у результаті якого слово, що називає предмети одного виду, поширюється як найменування на всі види даного роду, тобто стає найменуванням відповідного роду. У більшості випадків розширення значення слова супроводжується більш високим ступенем абстракції в його новому значенні в порівнянні з більш раннім. Більшість слів з'являються в мові як певні імена для конкретних понять. Часто нове поняття ширше оригіналу, а нове значення слова розширено і узагальнено. Генералізація значення слова – це одна з найпоширеніших особливостей в історії розвитку слів. Слово *journey*, запозичене з французької мови, мало значення *one day trip*, та нині його значення узагальнилося – *a trip of any duration*. Інший приклад розширення значення – слово *pipe*. Його початковим значенням було *a musical wind instrument*. У сучасній англійській мові це слово може мати таке значення – *any hollow long cylindrical body*.

Спеціалізація значення. Звуження (обмеження чи спеціалізація) значення – це процес зворотний розширенню значення. Це – поступовий процес, коли слово переходить із загальної сфери у деяку спеціальну сферу комунікації. Наприклад слово *case* має загальне значення *circumstances in which a person or a thing is*. Але воно спеціалізується в значенні, коли використовується в юриспруденції (*a law suit*), в граматиці (*a form in the paradigm of a noun*), в медицині (*a patient, an illness*). Різницю між цими значеннями видно в контексті [7, с.185]. Часто специфікація значення слова обумовлена його термінологізацією.

Перенесення найменування: метонімія і метафора. Метонімія – це такий тип семантичних змін, при якому перенесення імені того чи іншого предмета або явища на інший предмет або явище здійснюється на основі реальних (а іноді уявних) зв'язків між відповідними предметами або явищами. Зв'язок (суміжність) у часі або просторі, причинно-наслідковий зв'язки і т.д. можуть викликати регулярні, стійкі асоціації, що дозволяє встановити деякі моделі метонімічних переносів. Асоціація заснована на тонких психологічних

зв'язках між різними об'єктами і явищами, які іноді дуже важко прослідкувати. Назва місця може застосовуватися для найменування людей або об'єктів, які в ньому знаходяться, наприклад: *the House – members of Parliament, Fleet Street – bourgeois press, the White House – the Administration of the USA* etc. Назви музичних інструментів можуть застосовуватися для найменування музикантів, наприклад: *the violin, the saxophone*.

Метафора – перенесення найменування того чи іншого предмета або явища на інший предмет або явище на підставі їх подібності або прихованого порівняння, причому уподібнення одного предмета іншому може здійснюватися внаслідок спільності досить різних ознак [10]. Наприклад: *an eye of a needle, the neck of a bottle, arms and mouth of a river, head of an army, teeth of a comb*.

Елевація і деградація значення. Елевація лексичного значення – процес із посиленням позитивної емоційної оцінки, піднесення значення. Наприклад: слово *knight* початково мало на увазі *a boy*, потім *a young servant*, потім *a military servant*, потім *a noble man*. Зараз це – титул благородства, що надається видатним людям, іменник *marshal* спочатку позначав *a horse man*, зараз – найвищий військовий чин. Процес зворотний елевації значення називається деградацією значення. Це процес зниження значення в соціальній сфері його використання, що супроводжується появою принизливого і презирливого емоційного тону в значенні. Прикладом деградації значення може служити історія розвитку слова *blackguard*, яке служило для найменування відповідальних за кухонне приладдя в світі лордів в Середні століття. Але через презирливе і навіть аморальне відношення панів до них, це слово набуло значення *scoundrel*.

Висновки. З метою дослідження шляхів поповнення лексичного складу сучасної англійської мови було розглянуто лексичний склад англійської мови та його зміну в останні десятиліття, особливості збагачення лексичного складу англійської мови на даному етапі, а також різноманітні способи і джерела його розвитку та поповнення. Лексичний стан будь-якої мови, зокрема англійської, потребує постійного дослідження. Саме тому лінгвістичні та соціолінгвістичні питання, пов'язані з розвитком, збагаченням словникового складу, завжди були в центрі уваги мовознавців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жлуктенко Ю.А. Конверсія в сучасній англійській мові як морфологічно-синтаксичний спосіб словотворення. Питання мовознавства / Ю.А. Жлуктенко. – К., 1992. – 250 с.
2. Зацний Ю.А. Іншомовні запозичення як засоби поповнення інноваційного словникового фонду сучасної англійської мови: [монографія] / Зацний Юрій Андрійович. – Запоріжжя «Запорізький національний університет», 2000. – 379 с.
3. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя: Запорізький державний університет, 1998. – 431 с.
4. Клименко Л. Продуктивні моделі творення неологізмів // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – Івано-Франківськ, 2001. – Вип. 7. – 71 с.
5. Коваленко К. Г. Продуктивні способи творення нових слів в англійській мові // Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник української медичної стоматологічної академії. – 2013. – №4 (44). – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/produktivni-sposobi-utvorenniya-novih-sliv-u-suchasniy-angliyskiy-movi>
6. Шляхи поповнення лексичного складу мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leksi.org/3-32751.html>
7. Антрушина Г.Б. Лексикологія англійського мови: Учеб. посібник для студентів. – М.: Дрофа, 1999. – 288 с.
8. Гак В.Г. Семантическая структура слова. – М., 1996. – 84 с.
9. Карашук П.И. Словообразование английского языка. – М., 1977. – 255 с.
10. Академічний тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>

REFERENCES

1. Zhluktenko, Yu.A. (1992). *Konversiya v suchasniy angliyskiy movi yak morfolohichno-sintaksichniy sposib slovotvorenniya*. [Conversion in Modern English as morphologically-syntactic derivation method]. *Pytannya movoznavstva*, 250.
2. Zatsniy, Yu.A. (2000). *Inshomovni zapozichennya yak zasobi popovnennya innovatsiyonogo slovnikovogo fondu suchasnoyi angliyskoyi movi: monografiya* [Foreign borrowings as means of development of innovative vocabulary of Modern English: Monograph]. Zaporizhia, Ukraine: National Zaporizhia University.
3. Zatsniy, Yu.A. (1998). *Rozvitok slovnikovogo skladu suchasnoyi angliyskoyi movi* [The development of the vocabulary of Modern English]. Zaporizhia, Ukraine: National Zaporizhia University
4. Klimenko, L. (2001). *Produktivni modeli tvorennya neologizmiv* [The productive models of neologisms creation]. *Visnik Prikarpat'skogo universitetu. Filologiya*, 7, 71.
5. Kovalenko, K.G. *Produktivni sposoby tvorennya novykh sliv v anhliys'kiy movi* [The productive ways of creating new words in English]. *Aktual'ni problemy suchasnoyi medytsyny: Visnyk ukrayins'koyi medychnoyi stomatolohichnoyi akademiyi*, 4 (44). Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/produktivni-sposobi-utvorenniya-novih-sliv-u-suchasniy-angliyskiy-movi>
6. *Shlyakhy popovnennya leksychnoho skladu movy* [The ways of development of the vocabulary of the language]. Retrieved from <http://leksi.org/3-32751.html>.
7. Antrushina, G.B. (1999). *Leksikologiya angliyskogo yazyka* [English lexicology]. Moscow, Russia: Drofa.
8. Gak, V.G. (1996). *Semanticheskaya struktura slova* [The semantic structure of the word]. Moscow, Russia.
9. Karashchuk, P.I. (1977). *Slovoobrazovanie angliyskogo yazyka* [Word formation in the English language]. Moscow, Russia.
10. Academic Dictionary. Retrieved from <http://sum.in.ua/>

Е.В.Ткачик, Н. В. Роговская. Развитие лексического состава современного английского языка. В статье рассмотрена тема динамичности лексического состава английского языка. С целью исследования этой темы раскрыты следующие вопросы: лексический состав языка и его изменение в последние десятилетия, особенности обогащения лексического состава английского языка. Также рассмотрены способы обогащения лексики английского языка, а именно: словообразование как основной источник пополнения словаря современного английского языка, заимствования как средство обогащения словарного запаса, семантическое развитие лексического значения слов современного английского языка.

Ключевые слова: лексический состав; словообразование; заимствования; семантическое развитие.

O.V.Tkachyk, N. Rohovska. Modern English vocabulary development. The dynamics of the vocabulary of the English language is considered in the paper. In order to study this topic the following questions are revealed: the vocabulary of the language and its change in recent decades, the features of the development of the English language vocabulary. Also, the ways of development of modern English vocabulary are considered, namely, word formation as the main source of replenishment of modern English vocabulary, borrowing as a means of vocabulary development, semantic development of modern English vocabulary.

Key words: vocabulary; word formation; borrowing; semantic development.